

czwartek 4.06 (lekcja online)

Temat: Powtarzamy wiadomości o epoce średniowiecza.

1. Zapoznaj się z materiałem

Podstawowe informacje o epoce:

Czas trwania

Wiek średniowieczny, czyli okres pomiędzy starożytnością a renesansem, trwał w Europie ponad dziesięć stuleci. Za początek średniowiecza przyjmuje się umownie upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego (476 r.n.e.). W Polsce natomiast średniowiecze trwało od X do XV wieku. Rozpoczęło się wraz z przyjęciem chrztu przez Mieszka I, czyli w 966 roku.

Początek epoki wiąże się zazwyczaj z okresem, kiedy formuje się nowa cywilizacja, kiedy przekształca się życie społeczne oraz polityczne i tak – średniowiecze zaczęło się kształtować już w 306 roku, kiedy Konstantyn Wielki wstąpił na tron i na mocy edyktu wydanego w 313 roku dał swobodę wyznania chrześcijanom. To właśnie, zdaniem historyków, było przyczyną rozłamu imperium rzymskiego na zachodnie i wschodnie. Skutki podziału przyniosły nieprzewidziane konsekwencje, co było widoczne także w formach cywilizacji i kultury chrześcijańskiej, rozbitej, na skutek odszczepienia (schizmy), na katolicką i prawosławną. W kręgu kultury zachodniej (łacińskiej) znalazła się Polska pod koniec X wieku. Zmierzch średniowiecza następował powoli. Najwcześniej, bo już w XV wieku, skończył się we Włoszech. W Polsce dopiero na początku wieku XVI. Koniec średniowiecza wyznaczają trzy wielkie wydarzenia, a mianowicie: upadek Konstantynopola (1453 r.), odkrycie Ameryki przez Kolumba (1492 r.) i wynalezienie przez Gutenberga ruchomej czcionki (1450 r.).

Nazwa epoki

Nazwę średniowiecze, czyli wieki średnie (łac. medium aevum) wprowadzili twórcy renesansu. Nazwa posiadała zabarwienie ironiczne, ponieważ ci, którzy tę epokę tak nazwali, zarzucali poprzednikom odejście od wartości starożytnych, ciemnotę i zacofanie.

Teocentryzm jest filozofią stawiającą Boga w centrum świata (*theos* – Bóg). Bóg stworzył piękny i doskonały świat. Sztuka i literatura były podporządkowane Kościołowi, autorzy sugerowali, że ludzie powinni kierować uwagę nie na wartości materialne, doczesne, ale na duchowe.

Uniwersalizm odzwierciedlał porządek społeczny w Europie, w której dominował Kościół, a papież był zwierzchnikiem wszystkich narodów. Władzę świecką sprawował cesarz. Językiem powszechnym była łacina. To wszystko sprawiało, że Europa stała się uniwersalną jednością.

Anonimowość literatury świadczyła o tym, że dla twórców najważniejsze było stworzenie dzieła, a nie popularność z tego faktu wynikająca. Dzieła podpisywano formułą: „*Ad maiorem Dei gloriam*” – „Na większą chwałę Bogu”.

Do czasów wynalezienia druku przez Gutenberga wszystkie utwory były pisane ręcznie, stąd mówimy o **literaturze rękopiśmiennej**.

Istotną cechą epoki średniowiecznej był **dualizm**. Ludzie rozpatrywali świat i wszelkie wartości w dwóch kategoriach, np.: dobro – zło, niebo – piekło, cnota – występki, światło – ciemność, materia – duch, itp.

Wzory parenetyczne epoki

Literatura parenetyczna (parenese – pouczenie) to utwory piśmiennicze kształtujące i propagujące wzory postępowania związane z pełnieniem określonych ról społecznych. Literatura o tym charakterze posługuje się bądź środkami narracyjnymi – literackimi, za pomocą których kreśli się wizerunek idealnego nosiciela jakichś cech, bądź środkami dyskursu perswazyjnego systematyzującego pożądane cechy oraz formułującego zalecenia, jak je osiągnąć. Takie zadanie stało się przed literaturą średniowieczną, która propagowała wzorce godne naśladowania, popularne w tej epoce, jak:

- ideał władcy (np. Karol Wielki czy w Polsce – Chrobry albo Krzywousty)
- ideał ascety – świętego (np. św. Aleksy, św. Franciszek)
- ideał rycerza (np. Roland czy Zawisza Czarny)

Filozofia średniowieczna

- **Scholastyka**

Dogmaty, orzeczenia, prawdy wiary uznane przez Kościół za objawione i niepodlegające krytyce wyjaśniano drogą poszukiwań rozumowych. W ten sposób narodziła się nauka zwana scholastyką (gr. *scholastikos* – szkolny). Reguły i normy poprawnego myślenia i wnioskowania przejęto z *Logiki* starożytnego filozofa, Arystotelesa. Wybitnymi przedstawicielami scholastyki byli Albert Wielki i jego uczeń, św. Tomasz z Akwinu.

• **Poglądy świętego Augustyna**

Św. Augustyn był pierwszym wielkim filozofem chrześcijańskim. Jego koncepcje wpłynęły decydująco na całe średniowiecze. Ujmował człowieka jako istotę filozofującą, rozważającą swoją obecność w świecie i czasie odniesionymi do wieczności. Istota ludzka rozpatrywała swoje dramatyczne i niejasne miejsce na granicy bytów, pomiędzy aniołami i zwierzętami. I właśnie takie usytuowanie człowieka powodowało rozdarcie wewnętrzne człowieka, konflikt między cielesnością a duchowością, pożądanie dobra i zła. Święty Augustyn podzielił świat na dwie sfery – materialną i duchową. Twierdził, że Bóg stworzył świat i stanowi jego centrum. Właśnie od poglądów Augustyna wzięło średniowiecze pojęcie teocentryzmu. Syntezę augustynizmu zawarł w traktacie *O państwie Bożym*, a jego *Wyznania* są opowieścią o odczuciach młodego człowieka, któremu nakazuje się rezygnację ze światowych przyjemności życia.

• **Filozofia harmonijna świętego Tomasza z Akwinu**

W dojrzałej fazie średniowiecza pojawia się święty Tomasz ze swoją filozofią i przełamuje dominację filozofii św. Augustyna. Święty Tomasz umieścił człowieka na „drabinie bytów”, uznał, że przeznaczony człowiekowi szczebel hierarchii jest właściwy, celowo dla niego przewidziany, bo Bóg stworzył różnorodność rzeczy, a potem nadał światu pewien ład i porządek, z którym powinien zgodzić się chrześcijanin. Człowiek ma piąć się w górę, walcząc z pokusami, bo upadek grozi wynaturzeniem istoty i powołania człowieka. Filozofia tomistyczna kładła olbrzymi nacisk na problemy etyczne, bo etyka stabilizowała i normowała życie ludzkie, nakazując kierowanie się cnotami, głównie cnotą roztropności, czyli: umiejętności rozumowania, przezorności i ostrożności, ograniczeń w pragnieniu sławy i zaspokajaniu żądz cielesnych. Chrześcijanin powinien przez wiarę dojść do zrozumienia, a nie przez rozumienie do wiary. Całą wiedzę średniowiecza o Bogu zgromadził św. Tomasz w dziele pod tytułem *Summa teologiczna*.

- **Radosna filozofia świętego Franciszka**

Filozofia franciszkańska wyływała z wszechogarniającej miłości do świata i wszelkiego stworzenia, miłości poddanej ewangelicznym nakazom miłosierdzia, ubóstwa i braterstwa. Św. Franciszek wielbił Boga i piękno świata przez Boga stworzonego. Był przeciwnikiem okrucieństwa, wojen, nienawiści. Głosił, że każdą żywą istotę należy kochać, bo jest ona dziełem Stwórcy. Człowiek powinien cieszyć się z samego faktu istnienia, nie tylko z dobrych rzeczy, ale i z trudu dnia codziennego. Św. Franciszek uważał, że prawdziwie wolnym jest człowiek, który potrafi wyrzec się bogactwa i wszelkich dóbr materialnych, bo bogactwo czyni człowieka niewolnikiem.

O św. Franciszku krążyły legendy. Historię jego życia odnajdujemy w utworze *Kwiatki świętego Franciszka*, który na język polski przełożył Leopold Staff, opierając się na XVI – wiecznej włoskiej adaptacji tekstu łacińskiego.